

Bir Modern Diplomasi Yöntemi Olarak Enerji Diplomasisi: Avrupa Birliği – Rusya İlişkilerinin Enerji Diplomasisi Bağlamında İncelenmesi

Kübra Yılmaz*

GİRİŞ

2012 yılında dönemin ABD Dışışleri Bakanı Hillary Rotham Clinton “Enerji ABD dış politikasının tamamının ötesine geçiyor. Bu bir ulusal güvenlik meselesidir. Enerji, küresel ekonominin kalbindedir. Aynı zamanda bir demokrasi ve insan hakları meselesidir” diyerek enerjinin önemini, kapsamını ve diğer konularla olan sıkı ilişkisini ortaya koymuştur. (U.S. Department of State)

En basit tanımıyla yaşam için gerekli olan bir kaynak şeklinde ifade edilecek olan enerji bugün dünya siyasetine yön veren ana konu başlıkları arasındadır. 20. Yüzyılın başından itibaren enerji uluslararası ilişkilerin en önemli konularından biri haline gelmiş böylece enerji diplomasisi ortaya çıkmıştır.

Bir modern diplomasi yöntemi olan enerji diplomasisi geleneksel diplomasiden oldukça farklı özelliklere sahip olmakla birlikte karmaşık bir nitelik göstermektedir. Enerji diplomasisinde karar vericiler bilim çevreleri ve düşünce kuruluşları ile birlikte çalışmalı ve uzun dönemli amaçlara yönelmelidir. Enerji her gün büyüyen ve yenilenen bir alandır.

Bu noktada enerjinin gelecek yıllarda daha önemli bir uluslararası ilişkiler konusu olacağını, enerji diplomasisinin daha da önem kazanacağını söylemek mümkündür. Bu bağlamda bu çalışma Enerji Diplomasisini inceleyecek ve bu bağlamda Avrupa-Birliği ile Rusya ilişkilerine değinecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeveye ortaya konacaktır. Kuramsal çerçeveyi oluşturmak adına Realizm ve Liberalizm karşılaştırması yapılacak, kavramsal çerçevede ise dış politika, diplomasi, enerji diplomasisi, enerji güvenliği kavramları açıklanacaktır. İkinci bölümde ise enerji diplomasisinin gelişimi incelenecek, teorik çerçevede sunulan argümanları tartışmak üzere iki örnek olay üzerinden gidilecektir. Son bölümde ise AB ve Rusya'nın enerji politikaları incelenecek, birbirleriyle olan ilişkileri Kuzey Akım projesi bağlamında ortaya konacaktır.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ilk olarak çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturmak adına diplomasi, dış politika, enerji diplomasisi ve enerji güvenliği kavramları açıklanacaktır.

Dış politika en temelde "bir devletin diğer devletlere veya devletler grubuna ya da bir bölgeye yönelik izlediği siyasal tutumun adı ve devletin resmî kurumları tarafından yönetilen süreç" olarak tarif edilmektedir. (Özdal, 2018,s:31) Dış politikanın tanımına dair çeşitli teorik yaklaşımlarda farklı tanımlamalar mevcut olsa da dış politika basitçe "uluslararası sistem içinde bir devletin diğer devletlere yönelik davranışları" olarak tanımlanmaktadır. (Özdal, 2018, s:31)

Sık sık dış politika ile karıştırılan diplomasi ise aslında devletin dış politikada aldığı kararları hayata geçirmek adına kullandığı araçlardan biri, hat-

ta en bilinenidir. (Özdal, s:31) Özdal, diplomasiyi "dış politikanın bir aracı olup; uluslararası sistemdeki aktörler arasındaki ilişkilerin barışçıl yöntemlerle ve görüşmeler yoluyla sürdürülmesidir" diyerek açıklamaktadır. (Özdal, s:43)

Diplomasi tüm siyasi ve sosyal alanlar gibi zaman içinde değişim geçirmiştir. Bu bağlamda diplomasi, geleneksel diplomasi ve modern diplomasi olarak iki alanda incelenmektedir. Geleneksel diplomasiyi "bir hükümetin belli konulardaki kanı ve görüşlerini doğrudan doğruya öteki devletlerin aracılarına iletilmesi süreci" olarak tanımlamak mümkündür. (Yılmaz, 2017, s:139) Geleneksel diplomasi aktörü egemen devletlerdir ve niteliği geçicidir. Geleneksel diplomasi aktörleri uluslararası ilişkileri anlayışı devlet-devlet düzeyindedir ve bu alanı diplomatlar arasındaki etkileşime dayalı olarak görmektedir. (Yılmaz, s:139) Geleneksel diplomasi aktörleri ana konusunu yüksek politika konuları oluşturmaktadır. (Abedi, 2018)

Modern diplomasi ise en basit tanımıyla günümüz dünyasında devletlerin uyguladığı diplomasi türüdür. Modern diplomasi, geleneksel diplomasi aksine kalıcı ve sürekli nitelik taşımaktadır. (İskit, 2018, s:6) Modern diplomasi aktörü yalnızca egemen devletler değildir, uluslararası örgütler ve hatta enerji diplomasisinde de görüldüğü üzere çok uluslu şirketler de diplomasi aktörleri arasındadır. (Çatal & Doğan, 2018, s:17-18)

Geleneksel uluslararası ilişkiler anlayışında hükümetlerin eylemleri somut güç odaklıdır ve diplomasiyi içerdiği de bir savaş ve barış meselesidir ama yeni uluslararası ilişkiler anlayışında terörizm, göç, uyuşturucu kaçakçılığı, enerji, çevre ve iklim krizi, insan hakları gibi konular da uluslararası ilişkilerin gündemini oluşturan konular arasındadır Uluslararası toplumun gündemine oturan bu konularla diplomasi de dönüşüm geçirmiştir ve Uluslararası ilişkilerin gelişmesi, devletlerin birbirleriyle olan etkileşimin artmasıyla yeni diplomasi türleri ortaya çıkmıştır. (Abedi,2018) Bu alanlardan biri enerji diplomasisidir.

Enerji diplomasisinin tanımı üzerine fikir birliği sağlanamamıştır. Bu noktada en çok kullanılan tanımlardan biri Goldthau'ya aittir. Goldthau enerji diplomasisini "enerji kaynaklarına erişimi güvence altına almak için dış politikanın kullanılması ve enerji sektöründe işbirliğinin desteklenme-

si" şeklinde açıklamaktadır. (Goldthau, 2010, s:25) Enerji diplomasisinin, kaynaklara erişimin sağlanması ve bir ülkenin enerji arzını güvence altına almak için dış politikanın araçsal kullanımı olduğuna dair yorumlar mevcuttur. (Goldthau, 2010, s:28)

Hakan Akbulut ise enerji diplomasisini "bir ülkenin gücünden ve birikiminden kaynaklanan genelde stratejik hedeflere ulaşmayı amaçlayan ve dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlayan çok yönlü faaliyetler ve temaslar" olarak tanımlamaktadır. (Akbulut) Enerji diplomasisinin özel bir politika hedefi olarak belirlenmesi 2007 yılında gerçekleşmiştir. Dönemin ABD Başkanı George Bush tarafından imzalanan Enerji Bağımsızlığı ve Güvenliği Yasası'nda, enerji diplomasisi özel bir politika hedefi olarak belgelenmiştir. (Energy and U.S. Foreign Policy) Fakat enerji diplomasisi aslında çok daha eski bir geçmişe sahiptir.

Enerji diplomasisi, enerji kaynakları ile ilgili kuralları, enerji fiyatları ve verimliliği, enerji altyapısı ve üretimi, kullanımı ve enerji geçişi, enerjinin düzenlediği ilişkiler gibi bir dizi konuyu kapsamaktadır. Enerji, tarım, iklim, kalkınma, ekonomi, çevre, dış ilişkiler gibi birçok arenada etkili olan politik bir alandır. (Tosun) Enerji politikte coğrafya önemli bir husustur ama bundan kasit jeopolitikte olduğu gibi değişmez bir coğrafi alan değildir. Enerji politikte coğrafi alan; değiştirilebilir, kullanılabilir ve yeniden oluşturulabilir bir alandır. Örnek vermek gerekirse daha önce planda olmayan bir alan bir boru hattı güzergahında bulunması nedeniyle jeopolitik açıdan önemli hale gelebilmektedir. (Doğan, 2018, s:20)

Enerji diplomasisini daha iyi anlamak için öncelikle enerji güvenliğini anlamak gerekmektedir. En temelde enerji güvenliği “enerji kaynağının üretici olan ülkeden çıkartılarak uygun piyasa fiyatları çerçevesinde, güvenli istikametler üzerinden problemsiz olarak sürdürülebilir bir şekilde tüketici ülkeye transferi” şeklinde tanımlanabilmektedir. Enerji güvenliğinin devletler için ne denli önemli olduğu 1970’lerde ortaya çıkan petrol krizi ile kendisini göstermiştir. Böylece enerji, Soğuk Savaş sonrasında başlıca güvenlik konularından biri haline gelmiştir. (TUİÇ, 2014)

Enerji güvenliğinin açıklanması enerji diplomasisinin anlamlandırılması açısından önemlidir. Rasyonel devlet

enerji politikalarını, enerji güvenliğini sağlama çerçevesinde belirlemektedir. Enerji ihraç eden devletler, ürettikleri enerjiyi transfer ederken fiyat açısından çıkarlarını maksimize etmeye çalışırken enerjide dışa bağımlı olan devletler güvenli bir şekilde enerjinin transferinin sağlanması çerçevesinde enerji politikalarını belirlemektedir. Hem enerji üreticisi hem de tüketicisi ülkeler için ortak bir enerji güvenliği sorunu daha vardır: enerjinin transfer edileceği boru hatlarının güzergahı. Bu konu ilerleyen bölümlerde detaylıca açıklanacaktır.

Esasen enerjinin diplomatik bir araç olarak kullanılmaya başlanması 19. Yüzyılda başlamıştır. Çünkü bu tarihten itibaren artık kömür, endüstriyel bir araç haline gelmiştir. İlerleyen zamanlarda kömürün yerini petrolün almasıyla birlikte dünyanın neredeyse tamamını etkileyen çok önemli dönüşümler meydana gelmiştir. (Akbulut) Bu nedenle enerjinin ülkelerin dış politikalarında önemli bir noktaya gelmesi 20. yüzyıl ile birlikte karşımıza çıkmaktadır. (Doğan, s:18-19) Hatta 20. yüzyıldan itibaren petrol devletlerarası ilişkileri ve politikaları belirleyen ana unsurlardan biri olmuştur. (Akbulut)

Enerji uluslararası ilişkilerde aynı zamanda bir çatışma unsuru ve güç mücadelesi alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkelerin enerji konusunda temel hedefleri, enerjiyi elinde bulundurma yani enerji sahibi olma, enerji kaynaklarını kontrol etme ve

enerji akışının güvenliğini sağlamak-
tır. (Sel, 2018) Sonuçta enerji geçtiği-
miz yüzyıl ile birlikte uluslararası iliş-
kilerin ve ülkelerin dış politikalarının
en önemli konu başlıklarından biri
haline gelmiştir.

Bu noktadan itibaren Realizm ve Li-
beralizm enerji politikalarına, enerji
güvenliğine ve enerji diplomasisine
bakış açısını kavramak için karşıla-
ştırma yapılacaktır. Bu bağlamda ilk
olarak Realizm incelenecektir.

Realistler kaynağı ne olursa olsun
uluslararası sistemin doğasına reka-
bet ve mücadelenin hâkim olduğunu
ileri sürmektedirler. Morgenthau bu
durumu “uluslararası siyaset, tüm
siyaset gibi, güç için bir mücadele-
dir” diyerek açıklamaktadır. Realist-
ler için devletin uluslararası arenada
hedeflerini elde edebilmek için kulla-
nabileceği temel araç güçtür. (Ersoy,
2019, s:166-168)

Realist teori, güvensizlik, korku,
prestij, çıkar gibi unsurların devlet
adamını yönlendiren temel güdü-
ler olduğunu varsaymaktadır. Bu
unsurlardan güvensizlik, güvenlik
ikilemini beraberinde getirmekte ve
korkuyla birleşen bu düşünce de sa-
vaşlara yol açmaktadır. Ahlaki değer-
ler Realizme göre, devlet adamının
gözetmek zorunda olduğu unsurlar-
dan değildir çünkü devlet adamının
gözetmek zorunda olduğu devletin
çıkarlarıdır. Devlet adamı, öncelikle
devleti dış tehditlerden korumakla
yükümlüdür. (Arı, 2013, s:167)

Realizmin temelini oluşturan düşün-
ceye göre doğal hale anarşi hakimdir.
Uluslararası sistem de anarşik bir ya-
pıdır çünkü kural koyan bir üst otorite
bulunmamaktadır. Her devlet ken-
dini korumak zorunda olduğundan
her devlet kendi çıkarına göre hareket
edecektir. Realizmin bir diğer önemli
varsayımı ise devletlerin tek tek gü-
venliğini sağlayacak bir merkezi oto-
ritenin olmadığı uluslararası yapının
anarşik olduğudur. (Arı, 2013, s:167)

Enerji diplomasisini realist kuram aç-
ısından incelemek gerekirse asimetrik
bağımlılık kavramına odaklamak ge-
rekmemektedir. Realistlere göre karşılık-
lı bağımlılık, eşitlik getirmemektedir
ve bağımlı tarafı dezavantajı duruma
düşürmektedir. Örnek vermek gere-
kirse enerji ithal eden ülke, enerji ih-
raç eden ülkelerin fiyat artırması veya
ambargo uygulaması durumunda
kırılgan hale gelmektedir. Bu nedenle
enerji konusunda asimetrik bağımlı-
lık söz konusudur. Hatta bazı realist-
lere göre enerji piyasasında etkin olan
çok uluslu ve devletlere bağlı enerji
şirketlerini de asimetrik bağımlılık
kategorisine almaktadır. Realistler
enerjiyi, yalnızca ekonomik açıdan
değil aynı zamanda siyasi açıdan da
ele alırlar ve ulusal güvenliğin ana
unsurlarından biri olarak kabul et-
mektedirler. (İpek, 2012, s:229)

Realizme göre uluslararası sistemde
enerji güvenliği devlet tarafından sağ-
lanmaktadır. Burada doğal kaynak
milliyetçiliği kavramını açıklamakta
fayda vardır. Buna göre, bir ülkenin

uluslararası sistemdeki konumuna ve enerji arz/talep boyutuna göre enerji güvenliği araç ve amaç olabilmektedir; enerji kaynaklarına sahip olan veya bu kaynaklardan mahrum olan devletler için enerji kaynakları uluslararası ilişkilerde güç veya kontrol artırma amacı olabilmektedir. Buna örnek olarak ABD'nin 2003 yılında Irak'a düzenlediği harekât gösterilebilir. Yine aynı şekilde enerji ihracatı yapan ülkeler tarafından enerji güvenliği bir tehdit veya pazarlık aracı olarak kullanılabilir. (İpek, s:230)

Realizm, enerji piyasasının oligopolistik yapısından dolayı asimetrik bağımlılık kavramını ön plana çıkararak dış politika sürecinin devlet merkezli olması gerektiğini öne sürmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi Realizm, uluslararası sistemin anarşik yapısına vurgu yapmaktadır. Bu nedenle Realizme göre uluslararası sistemde özel sektör ve devlet petrol şirketleri enerji güvenliğini sağlamakta yetersiz kalacaktır ve nihai sorumluluk yalnızca devletin elinde olacaktır. (Şöhret, 2015, s:11)

Bu noktadan itibaren Liberalizm incelenecektir. Liberal düşüncenin temelleri çok eski çağlara kadar uzanmaktadır. Antik Yunan ve Romalı Stoacılar kadar uzanan köklü geleceğe sahip bir düşünce olan Liberalizm, uluslararası ilişkiler sahnesinde, çeşitli aktör türlerinin bulunduğu kü-

reselleşen bir dünyadan söz etmektedir. (Viotti ve Kauppi, 2017, s:33)

Liberalizm açısından kurumların önemi büyüktür. Realizmden farklı olarak Liberalizm uluslararası ilişkilerdeki tek aktörün devletler olduğu düşüncesine karşı çıkmakta, ana aktör olarak kabul edilen devletlerin yanına uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketleri ve bireyleri de eklemektedir. (Viotti ve Kauppi, 2017, s:33)

Liberal teoride karşılıklı bağımlılık kavramı ön plana çıkmaktadır. Buna göre devlet ve devlet dışı aktörler uluslararası ilişkilerde ve uluslararası politik ekonomide karşılık bir etkileşim içindedir. Bu noktada Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık Teorisini açıklamakta fayda vardır.

Nye ve Keohane, Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık yaklaşımını üç başlık altında toplamaktadır. İlk başlık çoklu bağlantıdır. Buna göre devlet yetkilileri artık yalnızca resmi görüşmelerde iletişim kurmamakta, aynı zamanda gayri resmi olarak da birbirleriyle görüşmektedirler. Üstelik bu iletişim yoğunluğu yalnızca devlet yetkilileri arasında değil, hükümet dışı elitler ve uluslararası örgütlerin de arasında mevcuttur. İkinci başlık konular arası hiyerarşi yokluğudur. İç politika ve dış politika arasındaki ayırım bulanıklaşmıştır. Uluslararası gündemi meşgul eden konular çok çeşitli hale gelmiştir. Bu nedenle artık güvenlik ilke ilgili konular daimî olarak gündemi

meşgul etmeyecektir. Üçüncü başlık ise askeri gücün azalan rolüdür. Buna göre karşılıklı bağımlılığın artması nedeniyle devletlerin birbirlerine karşı askeri müdahale uygulamaktan kaçınmasına yol açmaktadır. (Al & Katıtaş, 2017, s:16-17)

Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık teorisini açısından enerji güvenliği konusu incelendiğinde üç unsur ön plana çıkmaktadır.

Birçok unsur enerji güvenliği konusunda etkilidir; devletler enerji güvenliği konusunda tek belirleyici değildir. Bu noktada Neoliberalizmin uluslararası ilişkilere bakış açısı ön plana çıkmaktadır. Zira bu düşünceye göre uluslararası ilişkiler de devletten başka aktörler de vardır.

Konular arası hiyerarşi yokluğunun en bariz ortaya çıktığı alan enerjidir. Enerji yalnızca güvenlik açısından değil, çevre ve ekonomi açısından da dış politikanın önemli bir meselesidir. Çünkü enerji güvenliği, çok boyutlu bir konudur.

Askeri müdahale ihtimalinin azalması: Devletlerin birbirlerine karşı bağımlılığının giderek artmasıyla birlikte özellikle gelişmiş devletler arasında askeri güç kullanım ihtimali azalmıştır. Temel güvenlik meseleleri haricinde, siyasi ve ekonomik uyumsuzluklar konusunda askeri güç kullanımını ve buna yönelik tehditler giderek azalmaktadır. Bu noktada enerji politikaları ve enerji bağlamında da bağımlılık artmakta ve askeri güç ye-

rine diplomasi yöntemi kullanılmaktadır. Burada altı çizilmesi gereken en önemli husus ise bu durumun gelişmiş ülkeler arasında geçerli olmasıdır. (Şöhret, s:13-14)

Nye ve Keohane, Realizmin öngördüğü asimetrik bağımlılık ortamında “duyarlılık ve “savunmasızlık” durumlarına değinmiş ve güç kavramını tanımlamaya çalışmıştır. Bu tanıma göre aktörlerin sistem içindeki hareket yetenekleri ve konumları onların gücünü belirlemektedir. Duyarlılık kavramı diğer aktörlerin politikaların belli bir politika çerçevesinde tepki verme derecesiyle bağlantılıdır. Bunu değişen duruma bağlı olarak değişen politika maliyeti de denebilmektedir. Savunmasızlık ise bu politika değişikliğinden sonra da maliyetlere katlanmayı sürdürmektir, politika değişse de maliyetten kaçmak mümkün değildir. (Telli, 2015, s:55)

Neoliberalizme göre uluslararası sistemin anarşik karakteri işbirliği yapmak için bir engel oluşturmamaktadır. Bu sistemde devlet dışı aktörler de bulunmaktadır ve yukarıda da belirtildiği gibi bu aktörler birbirlerine karşı karşılıklı olarak bağımlıdır. Bu bağımlılık uluslararası örgütlerin işbirliğini artırmaktadır. Neoliberaler bu işbirliğinin en önemli noktasının “mutlak kazanç” olduğunu vurgulamaktadır. Mutlak kazanç düşüncesine göre aktörlerin işbirliği yaptıktan sonra ne kadar kazandıkları önemli değildir, önemli olan kazanmış olmalarıdır. Uluslararası arenada barışın

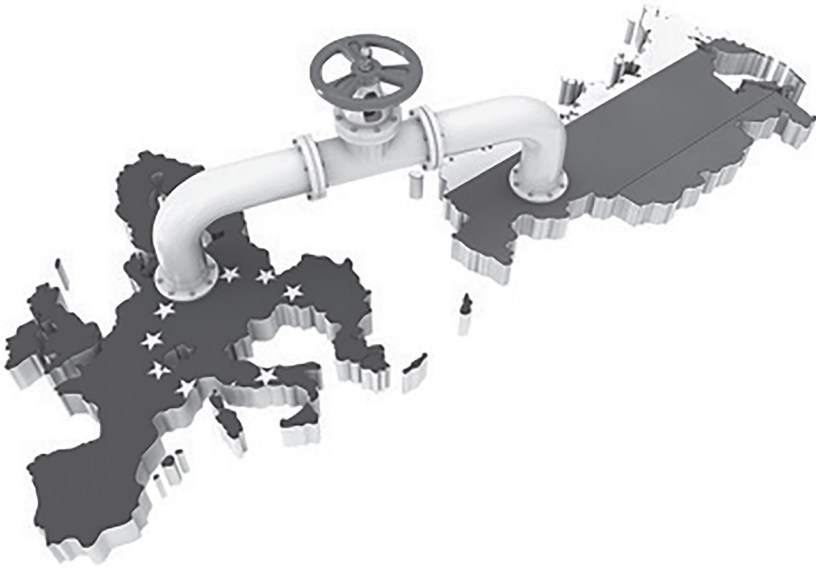
tesisi için de işbirliğinin ve uluslararası örgütlenmelerin önemine vurgu yapılmaktadır. (Al & Katıtaş, s:36)

Keohane'e göre uluslararası işbirliği, hükümetlerin izledikleri politikaların ve ortaklar arasındaki politika eşgüdümünün sonucunda, hükümetlerin hedeflerine ulaşmasını kolaylaştıran bir süreçtir. Bu nedenle neoliberal kurumsallaşmanın ana noktası uluslararası rejimlerdir. İç ve dış politika ayrımının bulanıklaştığı, siyasetin gündeminin her geçen gün yoğunlaştığı uluslararası sistemde devletler, işbirliğine ve uluslararası kurumların varlığına geçmişe göre çok daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Ekonomi ve güvenlik kaygıları çerçevesinde devletler, uluslararası kurumların işlerine karışmasına müsaade etmekte ve hatta zaman zaman bunu beklemektedirler. (Sıvış, 2020, s:799-800)

ENERJİ DİPLOMASİSİNİN GELİŞİMİ

Enerji diplomasisi, enerji ve diplomasi arasındaki bağlantı bağlamında askeri müdahaleler yeni bir olgu değildir. Enerji diplomasisi, hem devletler düzeyinde hem de kamusal alanda güçlü bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. (Goldthau, s:25)

Bu noktada ABD'de 1839 yılında açılan ilk petrol kuyusu bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Buradan çıkarılan petrolün akıbeti, ateşleme ile çalışan motorun icadıyla değişmiştir. 20. Yüzyılın başında gerçekleşen bu keşif ile başta ABD olmak üzere Fransa, İngiltere ve Almanya'da araç sayısı hızla artarak milyonlara ulaşmıştır. Bu alandaki ekonomik gelişmeler de hızla artmış ve yine başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin petrole bağımlılığı artmaya başlamıştır ve pet-

rol kısa sürede stratejik hammadde haline gelmiştir. Petrolün öneminin giderek artmasıyla birlikte devletler için kesintisiz petrol temini, dış politikalarının temel hedeflerinden biri olmuştur. Böylece 20. Yüzyıl öncesinde oluşmayan koşullar oluşmuş ve enerji diplomasisi ayrı bir diplomasi çeşidi olarak ortaya çıkmıştır çünkü enerji uluslararası ilişkilerin temel belirleyici unsurlarından biri haline gelmiştir. Son 100 yıl içinde enerji diplomasisine etki eden olayları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Birinci Dünya Savaşı ve İngiltere'nin Orta Doğu'ya Yerleşmesi,
 - Soğuk Savaş,
 - 1950'li Yıllarda Başlayan Petrol Şirketlerinin Millileştirilmesi Akımı,
 - 1960 Yılında OPEC'in kurulması,
 - Küresel Büyüklükte Petrol Şirketlerinin Öne Çıkması,
 - 1973 Petrol Krizi,
 - SSCB'nin Dağılması ve Soğuk Savaş'ın Bitişi,
 - Körfez Savaşı,
 - 11 Eylül Saldırıları,
 - ABD'nin Irak ve Afganistan'a Yönelik Operasyonları,
 - Rusya Federasyonu'nda Putin, İran'da Ahmedinejad dönemi,
 - Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna Müdahaleleri,
 - Arap Baharı ve Sudan'ın Bölünmesi.
- (Alodalı & Usta, 2017, s:165)

Geçtiğimiz yüzyılda enerji diplomasisine yön veren en önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu bölümde İngiltere'nin Orta Doğu'ya yerleşmesi ve

İran'da başlayan petrolün millileştirilme rüzgârı ve OPEC'in kurulması ve 1973 Petrol Krizi incelenecektir.

19. Yüzyılda Orta Doğu'da çeşitli yöntemlerle İngiltere'nin tespit ettiği petrol varlığı Osmanlı Devleti hakimiyeti altındadır. 20. Yüzyılın başından itibaren İngiltere'nin ana stratejilerinden biri petrol siyaseti olmuştur. (Şöhret, s:29)

19. Yüzyılın sonundan itibaren İngiltere, Orta Doğu'da her zaman etkin bir aktör olmuştur. (Deniz, 2014, s:30) Buradaki en önemli gelişme Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıdır. Bunun ardından başta İngiltere olmak üzere birçok devlet Orta Doğu'da daha rahat harekete edebilme imkânı bulmuştur.

Bu noktada Bağdat Demiryolu'na değinmekte fayda vardır. Berlin-Bağdat-Basra hattındaki demiryolu İngiltere tarafından risk teşkil etmiştir. Çünkü bu demiryolunun inşası ile söz konusu bölgelerdeki petrol, Batı'ya rahat bir şekilde transfer edilecektir. Bu nedenle Bağdat Demiryolu ilk büyük enerji nakit hattı olarak gösterilmektedir. Demiryolu anlaşması gereğinde Almanlara, demiryolunun 20 kilometre solunda ve sağında maden arama yetkisi verilmiştir. İngiltere tarafından bu anlaşma büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı'nın temel nedenleri arasında enerji paylaşımı bulunmaktadır demek yanlış olmayacaktır. (Şöhret, s:31)

İngiltere'nin 1932 yılında İran'da bulunan Abadon petroleri ile ilgili hak iddia etmesi ve bu iddiadan önce imzalanan imtiyaz anlaşmasının Rıza Pehlevi tarafından feshedilmesi enerji diplomasisi bağlamında önemli bir örnektir. Bunun üzerine gerginlik artmış ve İngiliz Donanması Basra Körfezi'ne girmiştir. Kriz Milletler Cemiyeti'nin araya girmesiyle çözülmüştür ve 1933 yılında İran, İngiltere ile Anglo Persian Oil Company (AIOC) şirketi bir anlaşma yapılmıştır. (Sağlam, 2014, s:4) Bu hisse ile İngiltere'nin hisseleri artırılmıştır. İran'ın hisseleri ise yalnızca %17 olarak belirlenmiştir. (Kuduoglu, 2019, s:43)

Aslında İngiltere'nin buradaki mücadelesi temelde İran ile değil Rusya ile dir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından İran anlaşmanın değiştirilmesini istemiştir çünkü İngiltere'nin ödediği parayı az bulmaya başlamıştır. (Sağlam s:4) İlerleyen bölümlerde değinilecek olan petrolün millileştirilmesi rüzgârı İran'da başlamıştır. Böylece İran petrolü 1951 yılında millileştirilmiştir. 1954 yılında ABD'nin arabuluculuk yapmasıyla imzalanan yeni anlaşma ile İngiltere %40 hisse almıştır. (Sağlam, s:4)

Bu anlaşmanın ardından İran Şah'ı Körfez'de askeri bir sorumluluk üstlenmeye başlamıştır. Bu sorumluluk ile ABD, İran ve İngiltere arasında 1971 yılında yapılan gizli bir anlaşmaya dayanmaktadır. Bu anlaşmaya göre İran, Körfez Jandarması rolünü üstlenecek ve silahlandırılacaktır.

Buradaki amaç SSCB'nin bölgede etkin olmasını engellemektir. İngiltere, bölgedeki enerji kaynakları üzerinde Rus etkisi istememektedir. (Sağlam, s:4)

1950'li yıllarla birlikte enerji kaynakları konusunda hızla artan millileştirme akımı da enerji diplomasisinin gelişimine yön veren unsurlardan biridir. (Deniz, s:30) Yukarıda açıklanan İran-İngiltere anlaşması bu noktada daha da derinleştirilecektir. İran Şah'ı, 1933 yılında İngiltere'nin lehine yapılan anlaşmayı kamuoyu ile paylaşıcı petrolün millileştirilmesinin yolu açılmıştır. Şah'a muhalif olan Musaddık'ın başını çektiği Milli Cephe hareketi kurulmuştur ve bu hareket siyasi kampanyasını İngiltere'nin etkisindeki AIOC üzerine kurmuştur. Hareket, petrol endüstrisinin millileştirilmesini talep etmiş, bu taleplerini gerçekleştirmek için de kamuoyuna yönelik kampanyalar düzenlemiştir. Aynı zamanda petrolün millileştirilmesinin dini bir mücadele olduğunu söyleyerek destek toplamışlardır. (Kuduoglu, s:43)

İran petrol sanayisinin millileştirilmesi tasarısı 15 Mart 1951'de mecliste kabul edilmiştir. Musaddık ise 1951 yılında Şah tarafından Başbakan olarak atanmıştır. Bu atamanın arkasında kamuoyu baskısı vardır. Başbakan Musaddık'ın hükümet programındaki temel amaç petrolün millileştirilmesi yasının hayata geçmesi ve buradan gelecek gelirle ekonomisinin canlandırılmasıdır. Böylece Ulusal

İran Petrol Şirketi kurulmuştur. Bu şirketin kurulmasındaki amaç; petrolün kontrolünün AIOC'den alınıp milli şirkete devredilmesidir. İngiltere ise İran petrolü üzerindeki kontrolünü kaybetmek istememiştir ve yapılan müzakereler sonucunda taraflar uzlaşmamıştır. (Kuduoğlu, s:54-55) İngiltere, taleplerini kabul etmeyen İran'a ambargo uygulamaya başlamıştır ve bu ambargoya başka Batılı devletler de eklenince İran ekonomisi ciddi şekilde zarar görmüştür. 1953 yılında Musaddık hükümetine yönelik darbe yapılmıştır. Birçok uzman darbenin arkasında petrol konusunda Musaddık ile anlaşamayan İngiltere ve ABD olduğu görüşünü ileri sürmektedir.¹

Musaddık, iktidarı kaybetse de petrol konusundaki millileştirme rüzgârı bir kere esmeye başlamıştır. İran'da petrolün sanayinin millileştirilmesi süreci ilk bölümde ortaya konan asimetrik bağımlılık ve doğal kaynak milliyetçiliği konusunda uygun bir örnektir. Enerji diplomasisine yön veren bir diğer nokra 1973 petrol krizi ve OPEC'tir. (Deniz, s:30) Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü yani bilinen ismiyle OPEC, 1960 yılında petrol şirketlerinin fiyat indirimi uygulama ihtimaline karşı kurulmuştur. Kuruluş amacı petrol üreticisi ülkelerin gelirlerini korumaktır. (Özdemir, 2018, s:475) OAPEC ise OPEC ülkesi

Arap devletleri ile Suriye ve Mısır'dan oluşmaktadır ve 1967 yılında Arap-İsrail Savaşı bilinen ismiyle 6 Gün Savaşı'ndan sonra kurulmuştur. Kuruluş amacı petrol ihraç eden Arap ülkelerinin daha güçlü işbirliği yapmalarını sağlamaktır. (Öztürk & Saygın, 2017, s:3-4-)

1973 yılında patlak veren petrol krizinin temeli aslında 1970 yılı itibarıyla hazırlanmaya başlamıştır. OPEC ülkeleri, kendi topraklarında etkin olan özellikle birçoğu ABD'ye bağlı olan petrol şirketleri ile ortaklık kurmaya başlamış ve böylece pazarlık konusundaki konumlarını güçlendirmişlerdir. (Öztürk & Saygın, 2017, s:3)

6 Ekim 1973 tarihinde başlayan Arap-İsrail savaşı, petrol krizinin görünen nedenini oluşturmaktadır. ABD'nin İsrail'i desteklediği yönündeki düşünce, Arap ülkelerini topraklarını geri almak için petrol ile siyasi baskı oluşturma yoluna itmiştir. Kısaca petrol krizi OAPEC'in Arap-İsrail Savaşı'nda ABD'nin İsrail'e destek verdiği gerekçesiyle ilan ettiği petrol ambargosudur. Bununla birlikte OAPEC, petrol üretimi kademeli olarak azaltılmıştır. (Öztürk & Saygın, 2017, s:) Petrol ambargosunu yukarıda bahsedilen petrol sanayinin millileştirilme rüzgârı ile birlikte düşünmek gerekmektedir.

OAPEC'in bu hamlesiyle tüm devletlerin ekonomilerini sarsacak büyüklükte bir kriz ortaya çıkmıştır. Devam eden birkaç yıl boyunca enerji piyasası

¹ "İran Musaddık ve Darbe", https://orsam.org.tr/tr/iran-musaddik-ve-darbe/?fbclid=IwAR-1HFBfyZNIHDhiA1j_5x4LrgPM8EBrS1upEZV-7YRX817iNs9jXhY5hVkuMU (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

larında söz söyleyen aktörün OPEC olduğu görülmektedir. Buna karşılık 1974 yılında Uluslararası Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma örgütü kapsamında Uluslararası Enerji Ajansı kurulmuştur. Batı merkezli olan bu örgütün amacı Petrol Krizi sırasında yaşanan aksaklıkları önlemek ve ülkeler arasında ortak girişimleri önlemek amacıyla kurulmuştur. (Pala, 1993, s:75) OPEC ve UEA'nın kurulmasıyla birlikte enerji diplomasisinde sahneye örgütlü mücadelenin çıktığı söylenebilir. (İskit, s:16) Bununla birlikte uluslararası ilişkileri teorileri çerçevesinden bir değerlendirme yapıldığında; OPEC bir uluslararası örgüttür ve petrol krizinde sisteme etki hatta enerji piyasasına yön vermiştir. Üstelik buradaki tek devlet dışı aktör OPEC değildir. Çok uluslu petrol şirketleri de Petrol krizinin ana aktörleri arasındadır. Burada kısaca özetlemek gerekirse; devlet dışı aktörlerin uluslararası rejime etki edebildiği görülmüştür.

ENERJİ DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA AVRUPA BİRLİĞİ VE RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİ

Bu bölümde öncelikle Avrupa Birliği'nin ardından Rusya'nın enerji politikaları açıklanacak, son olarak AB ve RF'nin enerji diplomasisi bağlamında ilişkileri değerlendirilecektir. AB ve RF'nin enerji diplomasisi bağlamında örnek olay olarak Kuzey Akım Doğalgaz projesi incelenecektir.

2000'li yıllardan itibaren Rusya'nın enerji ihracatçısı rolü artarken Avrupa Birliği'nin de Rus doğal gazına ilgisi artmıştır. AB üye ülkelerin enerji politikaları genelde farklı ilgi alanlarından dolayı farklılık göstermektedir. Kimi ülkeler enerji konusunda Rusya ile iş birliğine mesafeli yaklaşmaktadır. (Hazakis & Proedrou 2012, s:5-6)

Avrupa Birliği'nde enerji sektörünün merkezleşmiş olduğunu söylemek mümkün değildir. AB enerji politikasında hem kurumlar hem de üye ülkeler farklı alanlarda da olsa önemli rol oynamaktadır. Enerji politikalarında kurumsallaşmanın gerçekleşmesi adına Avrupa Komisyonu enerji alanında birtakım yetkiler almıştır fakat yine de üye ülkeler arasındaki görüş ve ihtiyaç farklılığı Avrupa Birliği'ni enerji konusunda tek ses olmaktan alıkoymaktadır. (Hazakis & Proedrou, s:5-6)

AB ve Rusya'nın enerji ilişkisi Keohane ve Nye'nin Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık ilkesinin bir örneği olarak gösterilmektedir ve yukarıda belirtildiği bu bağımlılıkta iki unsur ön plana çıkmaktadır: hassasiyet ve savunmasızlık. (Hazakis & Proedrou, s:5-6) Avrupa Birliği'nin enerji politikasını belirleyen 3 ana unsur vardır. Bunlar; rekabet gücü, enerji arz güvenliği ve çevre hassasiyetidir. AB'nin genişleme dalgaları ve kaydedilen ekonomik ilerlemeler ile birlikte enerji kaynaklarına bağımlılığı gittikçe artmaktadır. Bu nedenle AB, enerji kaynaklarında

çeşitlilik oluşturmayı hedeflemektedir. Bu amaçla Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı projesi başlatılmıştır. Bu proje ile Rusya'yı bypass ederek Orta Asya gazının, Avrupa'ya taşınması hedeflenmiştir. (Yılmaz, 2017, s:121)

Fakat burada Rusya'nın rolü hafife alınmıştır. Rusya, Nabucco Doğalgaz Boru Hattı Projesi'ne karşılık Güney Akım Projesini başlatmıştır. Nabucco Projesi ile Orta Doğu ve Hazar'dan gelen doğalgazın Türkiye üzerinden Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya'ya aktarılması planlanmıştır. (Nabucco Projesi Nedir? Ne Değildir?) Güney Akım Projesi ise Rus doğalgazının, Karadeniz'den önce Bulgaristan'a ardından da Avrupa'ya taşınması planlanmıştır. (Sinan Kısacık) Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle birlikte gerilen AB-Rus ilişkileri sonucunda 2014 yılının sonunda Bulgaristan ve AB, Rusya'ya uygulanan yaptırımlar nedeniyle projeyi iptal etmiştir. Moskova da projeyi durdurmuştur.²

Vladimir Putin'in 2000'li yıllarda başlayan iktidarı öncelikle ekonomik anlamda iyileşmelere sahne olmuştur. Bu durum ülke içi siyasette istikrar oluşturduğu gibi dış politikaya da etki etmiştir. Yukarıda bahsedilen Yakın Çevre ülkeleri 2000'li yıllarda "renkli devrimlere" sahne olmuştur. Bu durum Rusya tarafından tehdit olarak algılanmış, bu nedenle de dış politikada "Egemen Ekonomi ve Ege-

men Demokrasi" gibi kavramlarla nitelendirilen deyim yerindeyse bir seferberlik başlatılmıştır. (Gürsoy & Seyaz, 2015, s:202-203)

Putin dönemi Rus dış politikasını çıkara dayalı işbirliği olarak tarif etmek mümkündür. Rusya'nın tekrar bir küresel güç haline gelmesini hedefleyen Putin'in dış politika yaklaşımının pragmatik olduğu söylenebilmektedir. Putin dönemi Rusya'sının en önemli dış politika araçlarından biri ise enerji olmuştur. (Akgül, 2007, s:133)

Rusya'nın enerji kaynaklarına bakış açısı da bu değişimlerden payını almıştır. Hem ekonomi hem de dış politika alanında enerji daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Aslında Putin döneminde enerjinin artan etkinliğini anlamak için, Rusya Devlet Başkanı'nun 1997 yılında "Rusya Ekonomisinin Kalkınma Stratejisinde Mineral Hammaddeler" başlığıyla ortaya koyduğu teze bakılması yeterli olacaktır. Putin bu tezde, doğal kaynakların yalnızca ekonomiyi ileri götürmekle kalmayacağına belirtmiş, ülkenin uluslararası konumunu da etkileyeceğinin altını çizmiştir.³ Nitekim Putin, haklı çıkmıştır. Putin 2005 yılında Ulusal Güvenlik Konseyi Toplantısı sırasında enerji süper gücü olma hedefini de dünyaya ilan etmiştir.(Putin, 2005) Rusya, Putin dönemi ile birlikte yakın

² "Güney Akım Projesinin İptali En Çok Türkiye'ye Yarayacak", <https://tr.euronews.com/2014/12/02/guney-akim-projesinin-iptali-en-cok-turkiye-ye-yarayacak>, (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

³ Kenan Şahin, "Rusya Federasyonu Enerji Sektörünün Yapısı, Sektörde Yaşanan Gelişmeler Ve Rusya Federasyonu'nun G-8 Başkanlığı", http://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-enerji-sektorunun-yapisi_-sektorde-yasanan-gelismeler-ve-rusya-federasyonu_nun-g-8-baskanligi-tr.mfa, (Erişim Tarih: 02.06.2020)

çevresinde bulunan devletler ile uzun süreli anlaşmaları yaparak bu devletleri Gazprom şirketi aracılığıyla doğalgaz ithalatı ve ihracatı konusunda kendine bağımlı kılmıştır. (Gürsoy & Seyaz, 2015, s:203)

Dünyadaki en büyük doğalgaz rezervi Rusya'da bulunmaktadır ve Rusya'da bulunan rezerv dünya rezervinin %22'sine denk gelmektedir. Petrol konusunda da Rusya ilk sıralarda gelen ülkelerden biridir. Dünya petrol rezervinin %5'i Rusya'da bulunmaktadır yani Rusya dünyanın en büyük petrol rezervine sahip 8. Ülkesidir. Rusya'nın petrol ve gaz pazarlarındaki gücü diğer enerji kaynaklarında da geçerlidir; nükleer pazarın %5'i, işlenmiş nükleer yakıt dönüşümü pazarının %15'i, uranyum üretiminin %8'i, termal kömür ticaretinin %12'si, nükleer reaktör pazarının %15'ine, Rusya tarafından gerçekleştirilmektedir. Rusya dünyanın en büyük doğalgaz ihracatçısıdır ve petrol ihracatında ikinci sırada gelmektedir. Bu noktada Rusya ekonomisinin büyük oranda enerjiye ihracatına bağlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Rusya'nın doğalgaz ve petrolden elde ettiği gelir, ülke bütçe gelirinin %50'sinden fazlasını oluşturmaktadır.⁴

Sahip olduğu enerji kaynakları açısından Rusya jeopotilik konumu itibarıyla de stratejik bir noktada bulunmaktadır. Bu nedenle enerji güvenliğini sağlamak Rusya için hayati öneme sahiptir ve bunun için devletçi

politikalar yürütmektedir. Rusya'nın enerji sektöründeki liderliğini koruması için doğalgaz üretimi ve boru hatları yoluyla dağıtımını çok önemlidir.

Yalnızca bir enerji tedarikçisi olarak kalmak istemeyen Rusya, enerji piyasasına yön veren ülke konumunda olmayı planlamaktadır. Bu bakımdan Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi enerji politikaları açısından da pragmatik bir adım olmuştur. Çünkü Kırım zengin zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahiptir. Ama Rusya'nın enerji politikalarına fayda sağlayan temel unsur Karadeniz'de hakim güç haline gelmesi ve böylece Kafkasya ve Orta Asya bölgelerinden gelen petrol ve doğalgaz akışını kontrol altına almış olmasıdır. Hazar bölgesi zengin doğal kaynaklara sahiptir, Rusya bu bölgede enerji nakil yolları üzerinde hakimiyet kurmuş, böylece diğer ülkeler üzerindeki nüfuzunu da artırmıştır.⁵ Rusya'nın bu adımı, enerji politikaları Realist bir tutum izlediğinin göstergesidir.

AB ve Rusya'nın enerji konusunda birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı olduklarını söylemek mümkündür. Bu bağımlılık Rusya için güç, AB için ise ihtiyaç demektir. (Yılmaz, s:118) Bu nedenle AB ve Rusya'nın kurduğu en istikrarlı ilişki enerji konusunda olmuştur. Sürekli genişleyen bir örgüt olan AB'nin enerji ihtiyacı sürekli art-

⁴ a.g.m.

⁵ "Rusya'nın Karadeniz Enerji Politikaları", <http://www.tuicakademi.org/rusyanin-karadeniz-enerji-politikalari/>, (02.06.2020)

maktadır çünkü son gelen 12 üyenin enerji ihtiyaçları taban seviyededir.

Avrupa Birliği ve Rusya arasındaki ilişkiler, enerji politikaları ve enerji güvenliği çerçevesinde şekillenmektedir.(Yılmaz, s:120) AB'nin yıllar içerisinde enerji konusunda Rusya'ya bağımlılığı artmıştır. AB ve Rusya arasındaki enerji politikalarında kilit ülke konumunda ise Ukrayna vardır. Ukrayna ve Rusya arasında 2006 ve 2009 yılında yaşanan doğalgaz krizleri nedeniyle Ukrayna enerji güvenliği konusunda Rusya açısından tehdit oluşturmaktadır. Bu noktada öncelikle bu doğalgaz krizlerini açıklamakta fayda vardır.

Ukrayna'da 2005 yılında yapılan seçimle Viktor Yushchenko, Ukrayna Devlet Başkanı olmuştur. Bu durum Rusya tarafında hoş karşılanmamıştır çünkü Yushchenko Batı yanlısı bir isimdir. Bunun üzerine Rusya, Ukray-

na'ya doğalgaz borcunu ödemesi konusunda baskı yapmaya başlamakla kalmamış, doğalgaz fiyatına da zam yapacağını sinyali vermeye başlamıştır. İki ülkenin de uzlaşmaya yanaşmamasıyla birlikte hem 2006 hem de 2009 yıllarında doğalgaz krizleri yaşanmış ve bu krizlerden en çok etkilenenler Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri olmuştur.⁶ Böylece Rusya, Ukrayna'yı saf dışı bırakarak Kuzey Akım projesini başlatmıştır. Hattın ilk ayağı 8 Kasım 2011 tarihinde açılmıştır.⁷

Kaynak: İNSAMER, https://insamer.com/tr/ab-abd-ve-rusya-ucgeninde-kuzey-akim-2-dogal-gaz-boru-hatti_2172.html , (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

Kuzey Akım Doğalgaz Boru Hattı

⁶ "Rusya Ukrayna Enerji Krizi - 2009", <https://www.orsam.org.tr/tr/rusya-ukrayna-enerji-krizi-2009/https://www.orsam.org.tr/tr/rusya-ukrayna-enerji-krizi-2009/> , (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

⁷ "Kuzey Akım Hattı Açıldı", <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2011/11/09/kuzey-akim-hatti-acildi> , (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

Projesi, Kuzey Akım 2'nin de açılmasıyla birlikte yıllık 110 milyar metreküp doğalgaz taşıma kapasitesi olan ve Rusya'dan Almanya'da uzanan bir projedir.⁸ Boru hattı Baltık Denizi'nden geçmektedir. Bu proje ile Rusya, Baltık Ülkelerini, Ukrayna ve Polonya'yı saf dışı bırakmıştır.⁹ Böylece enerji siyasi bir araç olarak kullanan Rusya kendine karşı siyasi ödün vermeyen bu ülkelerin enerji arzını dilediğinde kesebilecektir. Rusya'nın bu devletleri saf dışı bırakmasının nedeni kuşkusuz bu ülkelerde ilişkilerinde geçmişten bugüne süregelen gerginliktir. Rusya ilişkileri iyi olmayan bu devletleri projeye dahil etmeden gazını Avrupa'ya ihraç edebilecektir. (Görgülü, 2008, s:56)

Kuzey Akım Projesi, Avrupa Devletleri'ni ikiye bölmüştür. Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya ve Hollanda gibi Avrupa Birliği'nin önemli üyeleri projeye karşı olumlu tutum sergilemektedir. Ancak Rusya ile ilişkileri oldukça gergin olan Baltık Ülkeleri, Polonya, Ukrayna, Slovakya gibi ülkeler projeye karşı çıkmışlardır. Üstelik projeye karşı çıkan yalnızca Avrupa Devletleri değildir, aynı zamanda ABD'de Kuzey Akım 2 projesine tepkilidir. Hatta ABD, Kuzey Akım 2 projesine katılan fir-

malara yaptırım uygulamaya karar vermiştir.¹⁰

ABD'nin bu projeye karşı çıkmasının iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi sınıvlandırılmış doğalgaz (LNG) ihracatçısı olan ABD, Avrupa'ya doğalgaz ihraç etmek istemektedir ama bu durum Avrupa ülkelerinin çıkarlarıyla uyuşmamaktadır çünkü LNG yüksek maliyetli bir enerjidir. Diğeri ise ABD'nin, Avrupa'nın Rusya ile olan ilişkilerinin gelişmesini istememesidir. Çünkü Kuzey Akım 2 ile Avrupa'nın Rusya'ya olan bağımlılığı ileri dereceye taşınacaktır.¹¹

SONUÇ

20. Yüzyıl ile birlikte enerjinin uluslararası alanda vazgeçilmez bir unsur haline gelmesi, devletlerin zenginliklerini petrole dayandırmaları, petrolün üretimin ana aracı haline gelmesiyle birlikte enerji diplomasisinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Enerji, devletler arasındaki ilişkileri belirleyen uluslararası arenanın temel konularından biri olmuştur.

Enerji diplomasisi, büyüyen ve dinamik bir alandır. Kömür, petrol, doğal gaz, nükleer enerji gibi enerji çeşitleri kısa sürede dünya siyasetini etkileyen başlıca konular arasına girmeye başar-

⁸ "Kuzey Akım 2: Yeni Bir Nükleer Silahlanma Yarışının Başlangıcı mı?", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kuzey-akim-2-yeni-bir-nukleer-silahlanma-yarisinin-baslangici-mi/1430589>, (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

⁹ "Türk Akımı Neden Önemli?", <https://businessht.bloomberght.com/yorum/haber/1826577-turk-akimi-neden-onemli>, (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

¹⁰ Mehmet Cem Demirci, <https://tr.euronews.com/2019/12/30/abd-kuzey-akim-2-projesine-neden-karsi-cikiyor>, (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

¹¹ İNSAMER, "AB, ABD ve Rusya Üçgeninde Kuzey Akım-2 Doğal Gaz Boru Hattı", https://insamer.com/tr/ab-abd-ve-rusya-ucgeninde-kuzey-akim-2-dogal-gaz-boru-hatti_2172.html, (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

mıştır. Bugün yeni enerji kaynaklarını aramaya yönelik eğilimin arttığı göz önüne alındığında enerji diplomasisi ilerleyen yıllarda çok daha önemli bir konu haline gelecektir.

Enerji konusu itibariyle hem başlı başına ayrı bir alandır hem de güvenlik, ekonomi, çevre gibi konularla da iç içe geçmiştir. Enerji diplomasisinin hedefleri, geleneksel diplomasinin hedeflerine göre daha karmaşık bir niteliğe sahiptir. Enerji diplomasisi, aktörleri nedeniyle de geleneksel diplomasisinden tamamen ayrılır. Çünkü devletler ve uluslararası örgütlerin yanında çok uluslu şirketler de enerji diplomasisinde söz hakkına sahiptir.

Çalışmada Realizm ve Liberalizmin enerji konusundaki görüşlerine dair bir karşılaştırma yapılmıştır. İkinci bölümde incelenen İngiltere-İran petrol ilişkileri ve OPEC ile Petrol Krizi örneklerine bakıldığında her iki teorisinin de haklı olduğu ve aynı zamanda eksik kaldığı noktalar bulunmaktadır. Realizm örgütlerin ve çok uluslu şirketlerin önemini göz arzi ederken, Liberalizm asimetrik bağımlılık ve karşılıklı bağımlılık arasındaki farka çok iyimser bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır.

Avrupa Birliği ve Rusya arasındaki ilişkiler, enerji bağımlılığına dayanmaktadır. Bu noktada bu ilişkinin hassaslık ve savunmasızlık üzerine kurulduğuna dair görüşlerin haklılığı bariz bir şekilde ortadadır.

Realizmin haklı çıktığı bir başka nokta ise enerjiyi salt ekonomik olarak değil

siyasi çıkarlarla birlikte ele almalarıdır. Bu açıdan bakıldığında Rusya'nın yalnızca ekonomik kaygılarla enerji politikasını yönlendirdiğini söylemek yanlış olacaktır. Rusya enerji ithalat ve ihracatı ile politik hesaplaşmalar yapmaktadır. Siyasi nüfuza sahip olduğu ülkelerin enerji transferi konusunda yönlendiren ve hatta bu transferi kendi toprakları üzerinden gerçekleştiren Rusya, iyi ilişkilere sahip olmadığı devletlere karşı da enerji kartını kullanmaktadır.

Rusya'nın Gürcistan, Ukrayna, Polonya, Baltık ülkeleri gibi ülkelerde iyi ilişkilere sahip olmadığı uzun yıllardan beri bilinmektedir. Rusya enerji transferi noktasında bu ülkelere saf dışı bırakma gayretine girmiştir. Ukrayna ile yaşadığı doğalgaz krizleri ve Kırım Krizi'nin ardından Rusya, yeni boru hatları güzergahları oluşturarak Ukrayna'yı oyun dışı bırakmıştır. Yine aynı şekilde Kuzey Akım projesinde Baltık ülkeleri ve Polonya da Rusya tarafından saf dışı bırakılmıştır. Böylece Rusya hem kendi enerji güvenliğini sağlamış hem de bu ülkelere bedel ödetmiştir. Çünkü bugün doğalgaz boru hatları güzergahında terminal görevi görmek için ülkeler birbirleriyle yarışmaktadır.

Rusya'nın enerjiyi siyasi bir araç olarak kullandığı noktasında eleştiriler vardır. Evet, Rusya enerjiyi bir siyasi araç olarak kullanmaktadır. Eğer uluslararası ilişkilerde enerji diplomasisinden söz ediliyorsa demek ki enerji politik bir araç haline gelebilir.

En nihayetinde diplomasi bir dış politika aracıdır, o zaman enerji diplomasisi de bir dış politika aracı olarak tanımlanabilir.

KAYNAKÇA

AKGÜL, Fatih, "Rusya'nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikaları'nın Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3/5, 2007

AL, Arzu ve KATITAŞ, Gökhan, "UPE: Var Olanın Fark Edilişi: Uluslararası Politik Ekonomi: Arzu Al, Meral Balcı, İmam Bakır Kanlı, Ankara: Savaş Yayınları, 1. Bs., 2017

ALODALI, M. Fatih Bilal Alodalı ve USTA, Sefa, "Enerji Diplomasisi ve Türkiye", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19/33, 2017

ARI, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul, 8. Bs., MKM Yayıncılık, 2013

ÇATAL, Betül ve DOĞAN, Mustafa, "Yeni Diplomatik Yöntemler: Çevre Diplomasisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 2018

DENİZ, Taşkın, "Enerji Diplomasisi Açısından Siyasallaşan Mekân, Hazar: Statü ve Paylaşım Sorunu", *Türk Coğrafya Dergisi*, 62, 2014

DOĞAN, Göknül Erbaş, Karadeniz Bölgesinde boru Hatları Jeopolitiği", *Karadeniz Araştırmaları*, 57, 2018

ERSOY, Eyüp, "Realizm", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Ramazan Gözen,

İstanbul: İletişim, 2. Bs., 2019

GOLDTHAU, Andreas, "Energy Diplomacy in Trade and Investment of Oil and Gas", *Global Energy Governance, The New Rules of The Game*, Andreas Goldthau, Jan-Martin Witte, Washington D.C.: Brookings Press, 1. Bs., 2010

GÖRGÜLÜ, Evrim P., Avrupa Birliği'nin Enerji Arz Güvenliğinin Sağlanması, Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, 2008

GÜRSOY, Sezin İba ve SEYAZ, Adnan, "Rusya'nın Enerji Politikaları: Dar Etkiden Geniş Etkiye Geçiş", *Enerji Diplomasisi*, Hasret Çomak, Canner Sancaktar, Zafer Yıldırım, İstanbul:Beta Yayınları, 1.bs., 2015

HAZAKIS, Konstantinos ve PROEDROU, Filippou, "EU-Russia Energy Diplomacy: The Need for an Active Strategic Partnership", *EU Diplomacy Paper*, Belçika, 2012

İPEK, Pınar, "Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Türk Dış Politikası", *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi Cilt 1*, Ertan Efeğil, Rıdvan Kalaycı, Ankara: Nobel Yayın, 1. Bs., 2012

İSKİT, Temel, "21.Yüzyılda Diplomasinin Özellikleri", *Diplomasi Tarihi*, Temel İskit, Betül Yüce Dural, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2018

KUDUOĞLU, Altuğ "İran'da Musadık Dönemi: 1951-1953", *İran Çalışmaları Dergisi*, 2/2, 2019

ÖZDAL, Barış, "Diplomasi", *Diplomasi Tarihi I*, Barış Özdal, R. Kutay Karaca, Bursa: Dora Yayınları, 3. Bs., 2018

ÖZDEMİR, Atasa, "Orta Doğu'daki Gelişmeler, *Diplomasi Tarihi I*, Barış Özdal, Recai Kutay Karaca, Bursa: Dora Yayınları, 2.bs., 2018

ÖZTÜRK, Salih ve SAYGIN, Selin, "1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/12, 2017

PALA, Cenk, "Uluslararası Enerji Ajansı'nın Kökleri", *Ekonomik Yaklaşım*, 4/9, 1993

PUTIN, Vladimir, "Opening Address to the Meeting of Security Council of Russia on the Role of Russia in Guaranteeing International Energy Security", 22 December 2005.

SAĞLAM, Zeliha, "İngiltere'nin Ortadoğu Politikası", *İNSAMER Araştırma* 02, 2014

SIVIŞ, Efe, "Soğuk Savaş Sonrasında Rusya ve Transatlantik Bağlantılar Arasında Balkan Ülkeleri: Sırbistan, Karadağ ve Makedonya Örnekleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19:74, 2020

ŞÖHRET, Mesut, "Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi", *Enerji Diplomasisi*, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım, İstanbul: Beta Yayınları, 1. Bs., 2015

TAYFUR, M. Fatih, "Main Approaches to the Study of Foreign Policy: A Review", *METU Studies in Development*, 21/1, 1994

TELLİ, Azime, "Hazar Havzası Enerji Diplomasisi'nde Rekabet ve İşbirliği", Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2015

VIOTTI, Paul R. ve Kauppi Mark V., *Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti*, Çev., Ayşe Özbey Erozan, Ankara: Nobel Yayın, 5.Bs., 2017

YILMAZ, Devrim Vural, "Geleceğin Diplomatik İnşası: Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Türk Yükseköğretimi", *Asos Journal*, 5/57, 2017

YILMAZ, Serdar, "Doğal Kaynak Milliyetçiliği Bağlamında Rusya-Avrupa Birliği İlişkilerinde Bir Dış Politika Aracı Olarak Enerji", *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar*, Sibel Turan, Nergiz Özkural Köroğlu, Londra: Transnational Press, E-Book, 2017

İNTERNET SİTELERİ

"Kuzey Akım 2: Yeni Bir Nükleer Silahlanma Yarışımının Başlangıcı mı?", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kuzey-akim-2-yeni-bir-nukleer-silahlanma-yarisinin-baslangici-mi/1430589> , (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

"Kuzey Akım Hattı Açıldı", <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2011/11/09/kuzey-akim-hatti-acildi> , (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

“Neden Enerji Güvenliği?”, <http://www.tuicakademi.org/neden-enerji-guvenligi/>, (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

“Rusya Ukrayna Enerji Krizi – 2009”, <https://www.orsam.org.tr/tr/rusya-ukrayna-enerji-krizi-2009/>, (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

“Rusya’nın Karadeniz Enerji Politikaları”, <http://www.tuicakademi.org/rusyanin-karadeniz-enerji-politikalari/>, (02.06.2020)

“Türk Akımı Neden Önemli?”, <https://businessht.bloomberght.com/yorum/haber/1826577-turk-akimi-neden-onemli> , (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

Energy and U.S. Foreign Policy: Security Through Diplomacy , <https://2001-2009.state.gov/e/eeb/rls/rm/2007/82171.htm> , (Erişim Tarihi: 12.06.2020)

Güney Akım Projesinin İptali En Çok Türkiye’ye Yarayacak, <https://tr.euronews.com/2014/12/02/guney-akim-projesinin-iptali-en-cok-turkiye-ye-yarayacak> , (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

Hakan Akbulut, Enerji Diplomasisi, <http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

İNSAMER, “AB, ABD ve Rusya Üçgeninde Kuzey Akım-2 Doğal Gaz Boru Hattı”, https://insamer.com/tr/ab-abd-ve-rusya-ucgeninde-kuzey-akim-2-dogal-gaz-boru-hatti_2172.html , (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

Jale Tosun, Energy Policy, <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-174> , (Erişim Tarihi 02.06.2020)

Kenan Şahin, “Rusya Federasyonu Enerji Sektörünün Yapısı, Sektörde Yaşanan Gelişmeler Ve Rusya Federasyonu’nun G-8 Başkanlığı”, http://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-enerji-sektorunun-yapisi_-sektorde-yasanan-gelistmeler-ve-rusya-federasyonu_nun-g-8-baskanligi-.tr.mfa , (Erişim Tarih: 02.06.2020)

Mehmet Cem Demirci, <https://tr.euronews.com/2019/12/30/abd-kuzey-akim-2-projesine-neden-karsi-cikiyor> , (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

Nabucco Projesi Nedir? Ne Değildir?, https://www.ntv.com.tr/dunya/nabucco-projesi-nedir-ne-degildir,J5D-BIv_eD02BGYWBWN8w , (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

Sajad Abedi, «The Evolution of The Concept of Diplomacy», <https://modern-diplomacy.eu/2018/04/20/the-evolution-of-the-concept-of-diplomacy/> , (Erişim Tarihi: 12.06.2020)

Sina Kısacak, <http://politikaakademisi.org/2012/12/23/rusyanin-enerji-po>

litikalari-baglaminda-orta-asya-ulkeleriyle-iliskileri/ , (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

“U.S. Department of State, «Energy Diplomacy in the 21st Century”, <https://2009-2017.state.gov/e/enr/rls/202263.htm> , 2012

Ünver Sel <http://ankaenstitusu.com/rusya-ve-kirimda-enerji-kaynaklari-ve-politikalari> , (Erişim Tarihi: 02.06.2020)